

6. Застралість системи підвищення кваліфікації та перепідготовки щодо потреб ринкової економіки. Тому поки що в нашій державі не може бути в повній мірі реалізовано важливий загальноєвропейський принцип «освіта впродовж життя».

7. Низький процент залучення молодих обдарованих спеціалістів до науково-дослідної та проектно-конструкторської роботи. В результаті спостерігається міграції висококваліфікованих кадрів за кордон, тобто країна практично втрачає інтелектуальний потенціал.

Таким чином, ці та інші перешкоди погіршують адаптацію нашої системи вищої освіти в межах європейського освітнього простору і ринку праці. Однак, Болонський процес в Україні динамічно розвивається шляхом послідовних реформ, що поступово усувають спектр завдань, які стоять перед вищою школою та сприяють покращенню якості освіти, підвищенню привабливості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку освітніх послуг.

Література

1. Вища освіта і Болонський процес: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Упоряд.: М.Дмитриченко, Б.Хорошун, О.Язвінська, В.Данчук. – К: Знання України, 2006. – 440 с.
2. Добрянський І. Сучасні тенденції розвитку вищої школи: соціокультурний, регіональний та особистісний аспекти // Вища школа. – 2004. – № 1. – С. 22-28.
3. Турчин В. Дизайн-освіта України в контексті Болонського процесу: ступені і цикли // Вісник ХДАДМ. – 2006. – № 4. – С. 3 – 10.
4. www.osvita.org.ua/

УДК 371.13.001.76

Харченко О.О.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У статті буде розкрити погляди сучасних педагогів на класифікацію інноваційних технологій навчання.

Актуальність проблеми полягає в тому, що складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій. Широкий спектр, багатоваріативність останніх зумовлюють необхідність їх класифікації. Завданням статті буде розкрити погляди сучасних педагогів на класифікацію інноваційних технологій навчання.

В науково-педагогічній літературі існує декілька класифікацій педагогічних технологій – В. Гульчевської, В. Безпалько, В. Фоменко та ін. В найбільш узагальненому вигляді всі відомі в педагогічній науці та практиці технології систематизував Г. Селевко. Автор в сукупності педагогічних технологій за різноманітними системними та інструментально значущими ознаками виокремлює:

1. *За рівнем застосування:*
 - загальнопедагогічні (стосуються загальних засад освітніх процесів);
 - предметні (призначені для вдосконалення викладання окремих предметів);
 - локальні або модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ)[1,72].
2. *За філософською основою:*
 - матеріалістичні та ідеалістичні;
 - діалектичні та метафізичні;
 - наукові (сцієнтичні) та релігійні;
 - гуманістичні та антигуманні;
 - антропософські (грец. *anthropos* – людина і *sophia* – мудрість) і теософські (засновані на вчення про всезагальний абсолют, божественну суть усіх речей);

- прагматичні та екзистенціальні;
- вільного виховання та примусу та інші[1,73].

3. *За провідним чинником психічного розвитку.* Будь-яка технологія виходить з уявлень про джерела, першопричину, що визначають психічний розвиток людини. Залежно від *основного, ведучого фактору* розвитку, на якому базується технологія можна виділити:

- біогенні (провідна роль належить біологічним чинникам);
- соціогенні (переважають соціальні чинники);
- психогенні (провідна роль належить психічним чинникам);
- ідеалістичні[1,72-73].

Сьогодні загальноприйнятим є твердження, що особистість – це результат сукупного впливу біогенних, соціогенних та психогенних факторів, але конкретна технологія може враховувати який-небудь з них, вважати його основним.

Слід зазначити, що не існує таких монотехнологій, котрі б використовували лише один будь-який фактор, метод, принцип – педагогічна технологія завжди комплексна. Однак своїм акцентом в той чи інший бік процесу навчання технологія стає характерною і отримує від цього свою назву.

4. *За науковою концепцією засвоєння досвіду:*

- асоціативно-рефлекторні (в основу покладено теорію формування понять);
- біхевіористські (за основу взято теорію навчання);
- гештальттехнології (засновані на психотерапевтичному впливі);
- розвивальні (ґрунтуються на теорії розвитку здібностей);
- сугестивні (засновані на навіюванні);
- нейролінгвістичні (засновані на нейролінгвістичному програмуванні)[1,73].

5. *За орієнтацією на особистісні структури:*

- інформаційні технології (формування знань, умінь, навичок студентів);
- операційні (формування способів розумових дій);
- емоційно-художні та емоційно-моральні (формування сфери естетичних та моральних відносин);
- технології саморозвитку (формування самоуправляючих механізмів особистості);
- евристичні (розвиток творчих здібностей);
- прикладні (формування дієво-практичної сфери)[1,73].

6. *За характером змісту та структури:*

- навчальні та виховні;
- світські та релігійні;
- загально навчальні та професійно-зорієнтовані;
- гуманітарні та технократичні;
- різноманітні галузеві;
- частково предметні;
- монотехнології, комплексні (політехнології) та проникаючі.

В монотехнологіях весь навчально-виховний процес будується на якій-небудь одній пріоритетній, домінуючій ідеї, принципі, концепції, в комплексних – комбінується з елементів різних монотехнологій. Технології, елементи яких найбільш часто задіяні в інших технологіях і грають для них роль каталізаторів, активізаторів, називають проникаючими.

7. *За типом організації та керівництвом пізнавальною діяльністю*

В. Безпалько так класифікує педагогічні системи (технології). Взаємодія викладача зі студентом (керівництво) може бути роз'єднаним (неконтролюєма та некоректуєма діяльність студентів), циклічним (з контролем, самоконтролем та взаємоконтролем), розсіяним (фронтальним) чи спрямованим (індивідуальним) та, в кінці-кінців, ручним

(вербальним) чи автоматизованим (з допомогою засобів навчання). Поєднання цих ознак визначає наступні види технологій (за В. Безпалько – дидактичних систем):

- класичне лекційне навчання (керівництво – роз'єднане, розсіяне, ручне);
- навчання з допомогою аудіовізуальних технічних засобів (роз'єднане, розсіяне, автоматизоване);
- система «консультант» (роз'єднане, спрямоване, ручне);
- навчання з допомогою навчальної книги (роз'єднане, спрямоване, автоматизоване) – самостійна робота;
- система «малих груп» (циклічне, розсіяне, ручне) – групові, диференційовані способи навчання;
- комп'ютерне навчання (циклічне, розсіяне, автоматизоване);
- система «репетитор» (циклічне, спрямоване, ручне);
- «програмне навчання» (циклічне, спрямоване, автоматизоване), для якого мається задалегідь складена програма[1,74].

На практиці звичайно виступають різні комбінації цих систем, найбільш розповсюдженими з яких є:

- традиційна класична класно-урочна система Я. Коменського, що уявляє собою комбінацію лекційного способу викладення і самостійної роботи з книгою (дидахографія);
- сучасне традиційне навчання, що використовує дидахографію поряд з технічними засобами;
- групові та диференційовані способи навчання, коли викладач має можливість обмінюватись інформацією з усією групою, а також приділяти увагу окремим студентам в ролі репетитора;
- програмоване навчання, що ґрунтується на адаптованому програмованому керівництві з частковим використанням всіх останніх видів.

Дуже важливою характеристикою в педагогічній технології є *позиція студента* в освітньому процесі, *відношення до студента* з боку викладача. В цьому аспекті виділяють наступні типи технологій.

- Авторитарні технології, в яких викладач є єдиним суб'єктом навчально-виховного процесу, а студент лише об'єкт. Вони відрізняються жорсткою організацією процесів навчання та виховання, пригніченням ініціативи і самостійності студентів.
- Дидактоцентричні технології, які також характеризуються суб'єкт-об'єктними відношеннями викладача зі студентами, пріоритетом навчання перед вихованням, і найголовнішими факторами формування особистості вважаються дидактичні засоби.
- Особистісно-зорієнтовані технології становлять в центр всієї освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних, безконфліктних, безпечних умов її розвитку, реалізації її природних потенціалів. Особистість студента є суб'єктом навчально-виховного процесу, вона є метою освітньої системи, а не засобом досягнення будь-якої абстрагованої мети. Такі технології ще називають антропоцентричними[1,73].

8. *За способом, методом, засобом навчання* виділяють такі технології:

- догматичні;
- репродуктивні;
- пояснювально-ілюстративні;
- програмованого навчання;
- проблемного навчання;
- діалогічні;
- комунікативні;
- ігрові;
- творчі та інші[2,26-29].

9. *За категорією тих, хто навчається* всі технології класифікують наступним чином:

- масова (традиційна) технологія, що розрахована на усередненого студента;
- технології продвинутого рівня (поглибленого вивчення предметів);
- технології компенсую чого навчання (педагогічної корекції, підтримки, вирівнювання тощо):

- різноманітні віктомологічні технології (сурдо-, орто-, тифло-, олігофренопедагогіка);

- технології роботи з важкими та обдарованими студентами[2,26-29].

10. За змістом тих модернізацій та модифікацій, які зазнає існуюча традиційна система, виділяють такі інноваційні технології:

- *Педагогічні технології на основі гуманізації та демократизації педагогічних відносин.* Ці технології з процесуальною орієнтацією, пріоритетом особистісних відносин, індивідуальним підходом, нежорстким демократичним керівництвом та яркою гуманістичною спрямованістю змісту.

До них відносяться педагогіка співробітництва, гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі, система викладання літератури як предмету, що формує особистість, Є. Ільїна та інші.

- *Педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності студентів.* Приклади: ігрові технології, проблемне навчання, технологія навчання на основі конспектів опорних сигналів В. Шаталова, комунікативне навчання Є. Пассова, та інші..

- *Педагогічні технології на основі ефективності організації та керівництва процесом навчання.* Приклади: програмоване навчання, технології диференційованого навчання (В. Фірсов, Н. Гузик), технології індивідуалізації навчання (Г. Границька, і. Унт, В. Шадриков), перспективно-випереджальне навчання з використанням опорних схем при керівництві з допомогою коментарію (С. Лисенкова), групові та колективні способи навчання (І. Первін, В. Дьяченко), комп'ютерні (інформаційні) технології тощо.

- *Педагогічні технології на основі методичного удосконалення та дидактичного реконструювання* навчального матеріалу: збільшення дидактичних одиниць П. Ерднієва, технологія «Діалог культур» В. Біблера та С. курганові, система «Екологія та діалектика» Л. Тарасова, технологія реалізації теорії поетапного формування розумових дій М. Воловича тощо.

- *Природовідповідні технології, що використовують методи народної педагогіки.* Вони спираються на природні процеси розвитку дитини. Приклади: навчання за Л. Толстим, виховання грамотності за А. Кушніром, технологія М. Монтесорі та інші.

- *Альтернативні:* вальдорфська педагогіка Р. Штайнера, Технологія вільної праці С. Френе, технологія ймовірної освіти А. Лобка[2,26-29].

Досить цікаву класифікацію педагогічних технологій пропонує В. Фоменко.

В кінці 1980-х – на початку 1990-х років вітчизняна освіта характеризувалась появою нових авторських шкіл. Даний феномен обумовлювався рухом вчителів-новаторів, що торкнувся вітчизняної системи освіти в роки «перебудови». Серед них: Ш. Амоношвілі, І. Волков, Н. Гузик, Є Ільїн, С. Курганов, А. Кушнір, С. Лисенкова, А. Остапенко, Н. Постишев, Р. Хазанкін, В. Шаталов та інші.

В країні з'являлися не лише окремі вчителі, але й школи, що спиралися на педагогічні технології, які розроблялися вітчизняними вченими й педагогами: М. Балабаном, В. Біблером, В. Давидовим, І. Гончаровим, Ю. Громико, В. Караковським, А. Католиковим, А. Тубельським, А. Хуторським, М. Щетининим, Є. Ямбургом та іншими.

Аналіз діяльності вчителів-новаторів і авторських шкіл визначив відмінності в цільовій направленості технологій навчання, що використовуються. У відповідності з домінуючою орієнтацією навчання педагогом А. Хуторським ці технології поділені на наступні 7 груп: особистісно-зорієнтовані, природовідповідні, культуровідповідні, креативні, інтенсивні, оргдіяльнісні, ремесленні[3,53-57].

1. *Особистісно-зорієнтовані технології навчання.* Увага викладача до особистості студента допомагає молоді краще проявити себе по відношенню до предмета, що вивчається. При цьому область самовираження та технологічні засоби надаються студенту викладачем. Завдяки поважливому та гуманному відношенню, студенти розкривають свої творчі можливості. Прищеплення загальнолюдських якостей домінує над вузькими цілями навчальних курсів, які виступають засобом розвитку особистості.

Особистісно-зорієнтовані технології навчання лежать в основі «Школи життя» Ш. Амоношвілі (1988), людиноутворюючої методики навчання літератури Є. Ільїна (1988), системи поетапного навчання фізиці на гуманістичній основі Н. Палтишева (1988).

2. *Природовідповідні технології навчання.* Психолого-педагогічна основа природо відповідних технологій навчання близька до особистісно-зорієнтованих. Принцип природо відповідності в тій чи іншій ступені проявляються в багатьох дидактичних системах і школах. В той же час даний принцип в певній мірі протилежний принципам культуровідповідності та «суспільствовідповідності».

Природовідповідні технології спираються на педагогічні ідеї Я. Коменського, Ж. Руссо, Л. Толстого, С. Френе, М. Монтессорі про первинне значення внутрішньої суті людини в навчанні. В сучасній вітчизняній освіті дані підходи реалізовані в технології природо відповідного виховання грамотності А. Кушніра (1996); в класах орієнтованих на педагогіку Л. Толстого, в школі «Еврика-розвиток» (г. Томськ), в Школі вільного розвитку А.В. Хуторського.

3. *Культуровідповідні системи навчання.* Для даного напрямку навчання трактується в широкому розумінні як освіта Людини Культури. Мета навчального предмету – забезпечити можливість виконання приналежності певного студента по відношенню до тієї чи іншої культури (Російська школа І.Ф. Гончарова), чи їхню взаємодію (Школа діалогу культур, 1992).

4. *Креативні технології навчання.* До даної категорії викладачів відносяться прихильники проблемного навчання (М. Махмутов та інші), що ставлять за мету пошук та розв'язання наукових проблем предмету, що вивчається. Творча орієнтація навчання полягає в поглибленому вивченні матеріалу. Це навчання розвиває інтелектуальні та творчі можливості молоді, готує їх до предметних олімпіад, науковим конференціям.

Цілісна система креативної освіти та самоосвіти виникає на основі принципів евристичного навчання (В. Андреев, Ю. Кулюткін, В. Пушкін, А. Хуторський). Творча діяльність студента поширюється з предметної області навчальних предметів на весь загальноосвітній процес, включаючи і його організацію: постановку цілей, конструювання змісту освіти, вибір траєкторії навчання.

5. *Оргдіяльнісні технології навчання.* Викладач в даній технології спирається на розробки системно-розумоводіяльнісної методології (Щедровицький, 1995), його задачею є формування у студентів навичок розумової комунікації та рефлексії в ході розгортання освітньої практики з певного предмету. Студенти в колективних комунікаціях досліджують культурно-історичні приклади здійснення діяльності в структурі навчальних предметів. До даного типу технологій відносять різноманітні варіанти розвиваючого навчання (В. Давидов, Л. Занков та інші). Колективні, групові, парні форми навчання звільняють потаємні у студентів потреби активного спілкування. Зовнішня мотивована діяльність молоді забезпечує високий рівень комунікативної творчої самореалізації студентів. Представники даного підходу – І. Іванов (1989), В. Дьяченко (1989), І. Чередюю (1988), М. Балабан, О. Пометун та інші.

6. *Інтенсивні технології навчання.* Суть даного підходу виражає ефективне рішення педагогом соціальної задачі на інтенсифікацію, прискорення та випередження освітніх процесів. Студенти за одиницю часу засвоюють більше інформації, швидше за інших навчаються певним діям, випереджають державні освітні стандарти та типові програми.

Представники даного підходу – В. Шаталов (1979), Н. Зайцев (1997), С. Лисенкова (1988). Ступінь творчості студентів в їхніх методиках, як правило, не перебільшує

звичайну норму, так як сили викладача спрямовуються на прискорене досягнення традиційних навчальних цілей по засвоєнню знань, вмінь та навичок. Мета даних методик – «дати якомога більше знань за менший проміжок часу».

7. *Ремесленні технології навчання*. Ці технології характеризуються зверненням діяльності студентів на знання та досвід викладача. І. Волков вважає: «Знання – фундамент творчості. Творча діяльність студента не здатна вийти за межі його знань... До творчості студента необхідно направляти поступово, спираючись на інформацію, котру викладач вже надав студентові і котру необхідно закріпити на практиці» Творча продукція студентів є, в більшості, модифікацією викладацьких прикладів та їх різноманітних поєднань.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сьогодні інтенсивність освіти досягає критичного рівня; людина має постійно поповнювати свої знання, а обсяг їх стрімко зростає. Тому виникла необхідність удосконалення навчального процесу, запровадження таких технологій, які дозволять вивільнити та розвинути творчі здібності студентів і оптимізувати процес засвоєння та накопичення знань.

Література:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
2. Сазоненко Г. Типологія освітніх технологій // Відкритий урок. – 2005. – №19-20. – С.26-29.
3. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М., 2003.